

Un model artístic fent La Ruta del Cister: creus de terme entre 1575 i 1590

JOAN YEGUAS I GASSÓ

Una de les marques d'identitat més local i, al mateix temps, més comuns arreu del territori català és la creu de terme, de les quals encara se'n conserven a la majoria de pobles, viles i ciutats del país. Aixecades per alguna persona o col·lectiu, ja sigui com a exvot o amb caràcter expiatori, habitualment es posaven als límits de les parròquies (allò que avui diríem el terme municipal), als límits de propietats, o també delimitaven la sagrera (espai sagrat proper a les esglésies).

La seva funció era la de beneir i protegir el seu voltant, a més de senyalitzar l'espai públic, deixant clar els valors de la societat que vivia en aquell lloc. Tot i que se'n documenten abans, les creus de terme més antigues que es coneixen a Catalunya són del segle XIV, però el gran moment de difusió és entre la segona meitat del segle XV i tot el XVI; també hi ha puntuals exemplars barrocs i reconstruccions posteriors. Normalment estan compostes d'una base amb graons de planta poligonal o circular, on s'alça el pedestal, continua el fust o columna, després la magolla (també dit nus, tambor o capitell) on s'hi representen figures de sants, i es corona el conjunt amb una creu decorada, a banda, i banda amb la Crucifixió i la Mare de Déu (acompanyats de temes diversos). La gran majoria són d'autoria desconeguda, però ara donem a conèixer tres exemplars que tenen un mateix model artístic, potser a causa de l'acció d'un mateix taller escultòric, i es troben escampades en una zona geogràfica propera: **Saral, Anglesola i Castellnou de Seana.**

A **Saral** (la Conca de Barberà), la creu termenal de sant Bartomeu, vinculada antigament a l'ermita de la mateixa advocació (destruïda el 1929) i situada a la sortida de la població pel camí de Valls, es troba fragmentada en diferents indrets de la població. El pedestal del conjunt, juntament amb un fust modern i la còpia de la creu, realitzada el 2005 per salvaguardar l'original en millors condicions, s'instal·laren a l'entrada de la població per la carretera

de Montblanc. A l'ermita de Sant Cosme i Sant Damià, a un quilòmetre del nucli urbà, hi trobem el fust de la creu, utilitzat actualment com ambó del temple. I, als baixos del nou ajuntament, hi ha la magolla o capitell hexagonal, amb la representació de sis apòstols de cos sencer amb els seus atributs: sant Bartomeu, sant Jaume, sant Andreu, sant Pere, sant Pau i sant Tomàs. L'obra ha estat considerada, amb encert, de finals del segle XVI, i fou restaurada entre els anys 2003-2005 per l'Escola Superior en Restauració i Conservació de Béns Culturals de la Generalitat de Catalunya a Barcelona.¹ La part més interessant són els trets renaixentistes del capitell, un model artístic que també trobarem a Anglesola i Castellnou de Seana, i que ajuda a datar

CREUS DE TERME

A la pàgina anterior:
Creu de terme
de Castellnou de
Seana, el 1917.
©Fotografia: Fons
Salvany. Biblioteca de
Catalunya.

En aquesta pàgina:
Creu de santa
Anna, d'Anglesola.
Fotografia: Elena Milà
Fortuny.

¹ MARSAL, A. M., *Santa Maria de Saral. L'església i la vila*, Valls: Cossetània, 2017, p. 50-51.

CREUS DE TERME

Magolla o capitell hexagonal de la creu de terme de Sarral, conservada a l'Ajuntament.

Magolla octogonal de la creu de santa Anna, d'Anglesola.

Magolla hexagonal de la creu de terme de Castellnou de Seana, conservada a l'Ajuntament. Fotografies: Elena Millà Fortuny.

Pàgina dreta: Creu de terme de Sarral, en una fotografia de 1917. © Fotografia: Albert Bastardes. *Les creus al vent*. Editorial Millà. Barcelona 1983.

l'obra amb precisió entre 1575 i 1590. En concret, el collarí clàssic de dentells a la part superior, amb un arquiteu amb tríglifs i mètopes, més les arcades de mig punt que allotgen les figures, sense comptar la caiguda del drapejat de les vestimentes. Posteriorment, a la segona meitat del segle XVII, es deuria refer la creu superior, perquè, així ho mostren els rostres dels àngels que circumden la Crucifixió i la Mare de Déu, estilísticament més moderns que la resta.

A **Anglesola** (l'Urgell), la creu de santa Anna es troba ubicada a la plaça del mateix nom.² Al fust hi ha una epigrafi del 1951 que ens informa de l'enderroc el 1936, i la seva recuperació, en un lloc proper d'on era originalment. Dels tres exemplars, aquest

és el que es troba en millor estat de conservació. El pedestal és petit, però conserva l'escut de la vila i la data amb l'any 1582. La magolla és octogonal i té representats vuits sants: l'arcàngel sant Miquel i el drac, sant Pere, sant Pau, sant Joan Evangelista, sant Andreu, sant Jaume, sant Tomàs i sant Bartomeu. La traseria gòtica de la creu floronada és esplèndida, i permet establir una comparativa de com seria el coronament a les creus de Sarral i Castellnou de Seana.

A **Castellnou de Seana** (el Pla d'Urgell), la creu del "carrer Amunt" -avui carrer Calvari- es trobava a l'entrada del poble, venint de Bellpuig.³ El juliol de 1936 va ser tombada, recomposta el 1951 (deixant epigrafies al pedestal -curiosament en llengua catalana-) i tornada a fer caure per una ventada el

1969. Els diferents fragments van córrer una sort diversa, i alguns no s'han conservat, com els graons del fonament o algun tros del fust. Finalment, a l'octubre de 2011 es va muntar una reconstrucció a una rotonda a l'entrada de la població, venint pel camí d'Utxafava. Llevat del pedestal, que és original, la resta és obra de l'escultor Joaquim Camps Giralt. El pedestal amida 85 x 78 x 85 cm, té heràldica i una epigrafi a la part frontal. *BARTHOLOMEVS GHOMAR / I. V. D. SVIS SYMPTIGVS / CONSTRVERE FECIT HANC / CRVCEM* (traducció: Bartomeu Gomar feu construir aquesta creu amb els seus béns). L'escut heràldic pertany al personatge que va promoure l'obra.⁴ També hi ha datació: AÑO 1580. La magolla amida 58 d'alçada per 40'5 de diàmetre, també és hexagonal i representa a sis sants amb el rostre mutilat: sant Pau, sant Pere, sant Andreu, sant Jaume el major, sant Joan Evangelista i sant no identificable. De la part superior de la creu només queden dos braços, que foren restaurats i adaptats amb el capitell per Montserrat Artigau el mateix 2011. En ella destaca la presència d'un pelicà al seu niu sota dosser, element comú a les tres creus i tantes altres, que com a símbol eucarístic mostra l'acolliment en aquella població a pobres i pelegrins. ■

² VALLS HUGUET, M., "Aproximació a les creus monumentals de l'Urgell", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 2004, vol. 17, p. 20; YEGUAS, J., "La riquesa artística de Vilagrassa i Anglesola a l'època del Renaixement (1500-1640)", *Romànic tardà a les terres de Lleida. Estudis sobre Vilagrassa*, Sant Martí de Maldà: Grup de Recerques de les Terres de Ponent, 2013, p. 226-229.

³ YEGUAS, J., "Escultura al Pla d'Urgell entre 1500 i 1640", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 2006, vol. 19, p. 160-161. Vegeu també: CARRERA GALITÓ, J., "Creus monumental de Castellnou de Seana", *Reculls històrics de Castellnou de Seana*, Lleida: Pagès editors, 1993, p. 63-86.

⁴ El 1564, un Bartomeu Gomar era caixer de l'Estudi General de Lleida. Vegeu: Josep LLADONOSA PUJOL, *Història de Lleida*, Tàrraga: Francesc Camps Calmet, 1972-1974, vol. II, p. 305.